

Basın Konseyi Kararları Bağlamında Medyada Etik İhlaller

Mehmet Sena Köseadağ

Öz: İletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte kitle iletişim araçları çeşitlenerek, bireylerin yaşantısına daha çok etki etmeye başlamıştır. Geleneksel medyanın yanında yeni kitle iletişim araçları da artan bir şekilde insanlara haber ve bilgi ulaştırmaktadır. Enformasyonun, daha fazla sayıda ve aynı anda daha fazla kitleye ulaştırıldığı yeni medya düzeninde, *basın ahlakı* ve *basın etiği* gibi kavramlar önemini artırmıştır. Buna karşın medyanın çeşitlenmesi ve *öz denetim* mekanizmalarının sağlıklı işletilmemesi nedeniyle, etik ihlallerin sayısında artış yaşanmaktadır. Geleneksel medyanın yanında dijital medya araçlarının neden olduğu etik ihlaller, iletişim çağında çözüme kavuşturulması gereken önemli bir sorun olarak belirmiştir. Bu çalışmada; Türk medyasında yapılan etik ihlallerin ortaya konması amaçlanmıştır. Basın Konseyinin 2016-2020 tarihleri arasında öz denetim faaliyetleri kapsamında aldığı kararlar doküman ve içerik analizine tabi tutulmuş, bu çerçevede basın kuruluşlarının basın etik kurallarına aldığı kararlar yeterlilikleri test edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada, medya kuruluşlarının ve gazeteci-yazarların en çok "Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilmez" hükmünü içeren Basın Meslek İlkeleri'nin 4. maddesini ihlal ettikleri tespit edilmiştir. Ayrıca Basın Konseyine yapılan başvurular değerlendirildiğinde, Konseyin etkinliğini yitirmeye başladığı ve Türkiye'de medya alanında faaliyet gösteren tek sivil öz denetim mekanizmasının zayıfladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Basın Ahlakı, basın etiği, basın meslek ilkeleri, medyada etik, basın konseyi.

Ethical Violations in The Media Regarding Press Council Decisions

Abstract: Mass media has become diversified and has started to have more influence on individuals' lives along with the developments in communication technologies. In addition to traditional media, new mass media increasingly provides individuals with news and information. Terms such as press moral and press ethics have increased their importance in the new media system, where information is delivered to more and more masses at the same time. However, there is an increase in the number of ethical violations due to diversification of media and failure to operate self-regulatory mechanisms properly. The ethical violations caused by the traditional media and the digital media are specified to be an important issue that should be resolved in the communication age. This study aimed to reveal the ethical violations committed in the Turkish media. The decisions taken by the Press Council regarding self-regulatory activities between 2016-2020 were subjected to document analysis and content analysis, thus, the ability of media organizations to comply with press ethics and ethical rules were attempted to be tested. In the study, it was identified that the media organizations and journalist authors mostly violated the article 4 of the Press

@ Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi, mskosedag@erciyes.edu.tr

ID 0000-0003-2210-580X

➔ Köseadağ, M. S. (2021). Basın Konseyi Kararları Bağlamında Medyada Etik İhlaller. İş Ahlakı Dergisi, 14 (1), ss 167-190.

✍ Araştırma Makalesi

© İGİAD
DOI: 10.12711/tjbe.2021.14.1.2094
İş Ahlakı Dergisi, 2021
isahlakidergisi.com

📅 Başvuru : 26.01.2021
📄 Revizyon : 09.04.2021
📅 Kabul : 31.05.2021
📅 Basım : 06.2021

Code of Conduct specifying the following provision: "The statements that humiliate, insult or defame individuals and organizations beyond the limits of criticism cannot be used". In addition, when the applications made to the Press Council were evaluated, it was concluded that it began to lose its effectiveness and the only civil self-regulatory mechanism operating in the field of media in Turkey weakened.

Keywords: Press Moral, press ethics, press code of conduct, media ethics, press council.

Giriş

Tarihsel süreç içerisinde iletişim teknolojilerinde gerçekleşen hızlı değişimler, medyanın karşısına büyük fırsatların yanında bazı sorunlar da çıkarmıştır. İletişimin kazandığı bu boyut, artan bir şekilde toplumsal yaşantıları değiştirmekte ve dönüştürmektedir. Kitle iletişim araçları; ilk çıktıkları dönemden itibaren güç ve itibar kazanmaya başlamış, toplumların yönetilmesi sürecinde dikkate alınması gereken unsurlardan biri hâline gelmiştir. Siyasal iktidarlar, ideolojik gruplar ve diğer çıkar odakları, kendi amaçlarını gerçekleştirmek için medyayı yoğun olarak kullanmaktadır. Yeni toplumların yaratılmasında, ideolojilerin oluşturulması veya yıkılmasında, iktidarların devrilmesinde ve büyük toplumsal dönüşümlerin sağlanmasında medyanın gücü sonuna kadar sömürülmektedir. Bir yandan da medyanın sahip olduğu bu güç, siyasal iktidarlar açısından denetlenmesi gereken tehlikeli bir olgu olarak görülmüş ve ilk dönemlerden itibaren kamusal denetime tabi tutulmuştur. Haberleşme özgürlüğüne müdahale edilmeden, medyayı kontrol edecek mekanizmaların oluşumu, medyanın denetlenme biçimi ve ortaya çıkan anlaşmazlıkların çözümü gibi konular, günümüzde de çözüm bekleyen sorunlar arasında yer almaktadır. Bu bağlamda; gazeteciler, basın meslek örgütleri öncülüğünde, katı yasal denetimlerin önüne geçebilmek ve basın mesleğinin saygınlığını artırmak için *basın ahlak ilkeleri*, *basın meslek ilkeleri*, *mesleki yükümlülük bildirgeleri* adı altında çeşitli mesleki kodlar geliştirerek bu ilkelere uyacaklarını taahhüt etmişlerdir. Bu kurallara uyulup uyulmadığını denetlemek amacıyla basın meslek örgütleri veya medya kuruluşları bünyesinde çeşitli öz denetim (otokontrol) mekanizmaları tesis edilmiştir.

Medya alanında etik ilkelerin benimsenmesi ve öz denetim mekanizmalarının işletilmesi uygulamalarına ilk olarak gazeteciliğin geliştiği Batı ülkelerinde rastlanmaktadır. Buna karşın Türkiye'de Batı'daki uygulamaların benzeri işlevsel bir *otokontrol* sisteminin tesis edilmesi uzun zaman almıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde kurulan basın meslek örgütleri, yönetmeliklerinde gazetecilerin uymaları gereken kurallara yer vermiş, çağdaş anlamda olmazsa bile bir çeşit öz denetim mekanizması oluşturmaya çalışmışlardır. Cumhuriyet Dönemi'nde ahlak kuralları, siyasal iktidar tarafından kurulan Türk Basın Birliği eliyle yürütülmek istenmiş, çok partili sisteme geçildiği dönemde ise yine kamusal niteliği bulunan Basın İlan Kuru-

mu aracılığıyla benzer bir yapı sürdürülmek istenmiştir. Bunun dışında Basın Şeref Divanı, Türk Basın Kongresi, Dünyada Basının Kendi Kendini Kontrol Sistemleri ve Uygulamaları Semineri gibi girişimler olmuş, uzun ömürlü olmayan bu çabalardan sonuç elde edilememiştir. Türkiye’de basının dışarıdan müdahale edilmeksizin kendi kendini denetlemesi amacıyla faaliyet gösteren en uzun soluklu kurumsal yapı, 1988’de sözleşme ile kurulan ve resmî hüviyeti bulunmayan Basın Konseyidir. Günümüzde etkinliğini sürdüren Basın Konseyi, kabul edilen Basın Ahlâk İlkeleri doğrultusunda Türk medyasında otokontrol işlevini devam ettirmektedir.

Bu çalışmada, Basın Konseyinin öz denetim amacına yönelik aldığı kararlar incelemeye tabi tutularak Türk medyasındaki etik ihlaller ortaya konmaya çalışılmaktadır. Çalışmada; literatür taraması, betimsel analiz ve içerik analizi tekniklerinden yararlanılmıştır. Öncelikli olarak *etik* ve *ahlâk* kavramları açıklanmış daha sonra *öz denetim* kavramı ve mesleki sorumluluk getiren basın meslek kodları/ilkeleri ele alınmıştır. Daha sonra Basın Konseyinin; yapısı, faaliyetleri, öz denetime yönelik işleyişi gibi konular çalışmaya dâhil edilmiştir. Basın Konseyinin 2016-2020 yılları arasında otokontrol kapsamında aldığı kararlar, betimsel analize ve içerik analizine tabi tutularak, son 5 yılda Türk medyasının hangi etik ihlalleri sergilendiği belirlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgularda, Basın Konseyi Yüksek Kurulunun başvuruları karara bağlarken, *uyarı* ve *kınama* yönündeki yaptırım kararlarını, en fazla Basın Meslek İlkeleri’nin 4. 6. ve 10. maddelerine dayandırdığı belirlenmiştir. Bu maddeler; kişilik haklarına saldırı, doğruluğuna emin olunmayan haberlerin yayınlanması ve yasaların suç saydığı eylemlerin başkalarına atfedilmesi gibi konuları düzenlemiştir. Çalışmada, Basın Konseyine etik ihlal gerekçesiyle yapılan başvuru sayısında son yıllarda önemli oranda düşüş yaşandığı tespit edilmiştir. Bu nedenle Basın Konseyinin denetim fonksiyonunun zayıfladığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu yönüyle çalışma, Türk medyasında tek sivil otokontrol sisteminin mevcut durumunu da ortaya koymaktadır.

Medyada Ahlâk ve Etik

Medya alanında *etik* ve *ahlâk* kavramları genelde karıştırılmakta, çoğu kez birbirinin yerine kullanılmaktadır. Her iki kavram arasında gündelik dilde çok anlamlılık ve geçişlilik olmasına karşın her iki sözcüğü birbirinden ayırmak konusunda yine de belli ölçütler bulunmaktadır. Ahlâk, esasında bireyin kendisine ve ilişkide bulunduğu kişilere karşı kişisel görevlerini tanımlar ve kişiye özgü bir sorumluluktur. Bu yönüyle, insanın kendine ve diğer kişilere karşı iyi davranması, genel bir ifadeyle iyiliğe varılması için kendini uymaya zorunlu hissettiği manevi ve ruhi görevler ve

bunlara ilişkin kurallar bütünüdür. Ahlâkta vicdani sorumluluğa gönderme yapılabilmektedir (Girgin, 2008, s. 216-224). Etik ise daha çok ahlâk temelinde düşünmeyle ve bu doğrultuda hareket tarzı sergilemeyle ilgili bir davranış bilimi olarak tarif edilir. Etik, toplumun geneline yönelik davranış kurallarını önerir ve toplum için neyin uygun ya da uygunsuz, izin verilir ya da verilmez, doğru ya da yanlış olduğu düşüncesinden hareketle bir değerler, ilkeler ve kurallar zinciri olarak tanımlanır (Evers, 2010, s. 45).

Medya etiği, profesyonel etiğin bir alt kategorisinde yer alır ve medyada görev alanların ve gazetecilerin mesleklerini icra ederken uymak durumunda oldukları kurallar ve ilkeler bütünü olarak açıklanır (İrvan, 2005, s. 62). Medya etiği, görece özgür biçimde görev yapan gazetecilerin, baskı gruplarına karşı kendilerini ve mesleklerini korumak, okuyucuya güven vermek ve yasal denetimleri azaltmak düşüncesiyle uymaya söz verdikleri kurallar dizesi olarak ortaya çıkmıştır (Alemdar, 1999, s. 253). Yirminci yüzyıla girilirken, gazetecilik mesleğinin profesyonel tekniklerle yapılmaya başlanması, basın meslek örgütlerinin kurulması, objektif ve uzmanlaşmış toplum anlayışının yükselmesi ve bilimsel gazetecilik eğitiminin yaygınlaşması nedeniyle objektif, tarafsız ve profesyonel haber paradigmasının hâkimiyeti güçlenmiş ve gazetecilik etiği kurumsal hatlarıyla yerleşmeye başlamıştır. Yine de bu kavramın gerek akademik ve popüler eleştirilerde gerek iletişim alanındaki düzenlemelerde başat bir konuma yükselmesi, 1980'lerden sonra ancak mümkün olabilmektedir (Taş, 2010, s. 3-13).

Hem ahlâk hem de etik kavramlarında, kişinin topluma dönük eylemlerinin sonuçlarından sorumlu olmasına gönderme yapıldığından; medyada görev alanların, yaptıkları haber ve verdikleri bilgilerin sonuçlarını düşünerek hareket etmeleri beklenmektedir. Basın için sıkça dile getirilen *nesnel habercilik* veya *iyi habercilik*, aynı zamanda *ahlâklı habercilik* olarak da kabul edilmektedir. Meslek ahlâkına sahip gazetecilerin yerine getirmesi gereken belli yükümlülükleri vardır: Gazeteciler; adil ve abartısız olmalı, insanları belli hedeflere ulaşmak için araç değil amaç olarak görmeli, haberin olası sonuçlarını dikkate almalı, bildirimlerini sunmalı ve yerinde ayrımlar yapmaktan çekinmemelidir (Almagor, 2002, s.101). Bu bağlamda, ahlâk ve etik ilkeleri, sadece özgür basın için değil aynı zamanda sağlıklı işleyen demokrasinin ayrılmaz bir parçası olan güçlü ve güvenilir bir basın için de gereklidir.

Gazeteciler için Etik Davranış Kodları ve Öz Denetim

Günümüz çağdaş yönetim sistemlerinde, meslek mensuplarının, mesleklerinin icrası sırasında uymak durumunda oldukları kurallar, yasalar ve yönetmelikler yo-

luyla belirlenmiştir. Bu kurallara uyulmaması hâlinde yasal yaptırımlar söz konusu olabilmektedir. Bunlar dışında yazılı olmayan ancak mesleki deneyimler sonucu ortaya çıkarılan ve uygulanan meslek kuralları vardır. Genel anlamda mesleki etik kodlar, ahlâk ilkeleri ya da kuralları, yasal düzenlemelerde yer almayan ancak mesleki etkinlik açısından önemli olan uygulamalarla ilgili sorumlulukları ve kuramları barındırmaları nedeniyle, meslek üyelerine rehberlik eden ancak bağlayıcı olmayan yapısal özelliklere sahiptir (Özgen, 1998, s. 51). Gazetecilik mesleği için davranış kodlarının geliştirilmesi anlayışı da bu alanda ahlâk ve etik kavramlarının önemini artırması ve gazeteciliğin önemli bir meslek olarak görülmeye başlanması sonucu ortaya çıkmıştır.

Gazetecilik mesleği, Batı ülkelerinde 19. yüzyıldan itibaren gelişmiş ve önemli meslek grupları arasındaki yerini almaya başlamıştır. Gazetecilikte, gerek işin yürütülmesi gerek meslek grubu üyelerinin kendi aralarındaki ve toplumun geri kalan bölümleriyle ilişkilerinin sağlıklı bir biçimde düzenlenebilmesi için zamanla yeni kurallara gereksinim duyulmuş, geliştirilen bu kurallar kamuoyuyla paylaşılmıştır. Bazı ülkelerde ulusal ya da uluslararası iletişim birlikleri, dernekleri ya da sendikaları tarafından benimsenmiş kurallar uygulanmış, bazı ülkelerde ise iletişim ahlâk kuralları, siyasal iktidarlar tarafından, kanunlar, kararnameler ve yönetmelikler çerçevesinde zorunlu olarak kabul ettirilmiştir. Gazetecilerin görevlerini yaparken uymak zorunda oldukları kurallar; anayasa, ceza yasaları, basın yasaları ve diğer yasal düzenlemelerle çerçevelenmiştir. Bunun dışında gönüllülük esasına dayanan; onur yasaları, etik kodlar, ahlâki standartlar, meslek ilkeleri, gazetecilerin hak ve sorumluluklarına ilişkin bildirgeler ve gazetecilik davranış kuralları gibi değişik adlar altında mesleki kodlar geliştirilmiş ve basın meslek örgütleri tarafından uygulanmaya çalışılmıştır. Bu ilkeler sayesinde, basın mesleğinin genel ve ortak davranış biçimlerinde ortak bir yol ve standart oluşturulması amaçlanmıştır (Girgin, 2008, s. 233-237).

İletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler ve kitle iletişim araçlarının çeşitlenmesi, etkisi ve önemi artan iletişim mesleğine yön verecek mesleksi düzeydeki ahlâk ve davranış kodlarının oluşturulmasını gerekli kılmıştır. Gazeteciliğin hatalı uygulamalarından men edilip, gazetecilerin yaptıkları eylemlerden sorumlu tutulmalarını sağlayacak davranış kodu üzerinde önemle durmanın, basındaki kalitenin artmasını sağlaması olasıdır. Yine de belirlenen kodların geniş anlamdaki ahlâki ve toplumsal değerlerle yalnızca bağdaşması değil, aynı zamanda uyum içinde olması da gerekir (Belsey ve Chadwick, 1998, s. 26). Bu nedenle etik davranış kodları sadece haberler için değil, medyadaki diğer içerikler için de işlevsel hâle getiril-

melidir. Kitle iletişim araçlarında haberlerin dışında pek çok içerik bulunmaktadır. Ancak basın mesleği için geliştirilen davranış kodlarına, yayın kuruluşlarının daha çok haberlerle ilgili kısımları ve habercilerin çalışmaları konu olmaktadır. Diğer içerikler, mesleki kodlar açısından göz ardı edilmektedir.

Bir otoriteye bağlı olmadan faaliyet yürüten basın meslek örgütleri tarafından geliştirilmiş olan meslek ilkeleri, gazetecinin üstlendiği misyonu koruma altına almayı amaçlamaktadır. Bu ilkelere uyulup uyulmadığının kontrol edilmesi amacıyla ise *öz denetim* (otokontrol) sistemi oluşturulmuştur. Öz denetim, genel olarak medyanın kendi içerisinde geliştirdiği ahlâk ve etik ilkelere uyulup uyulmadığını denetlemek ve bunun sonuçlarını ilgili taraflarla birlikte kamuoyuyla paylaşmak esasına dayanan bir sistemdir. Öz denetim sistemi, siyasi otoritenin medyaya doğrudan müdahalesini engellemek, okuyucuyu dinleyici ve izleyiciyi yalan ve yanlış haberlerden korumak, dürüst davranmayan gazetecileri disiplin altına almak, yapılan yorumları inanılır kılmak ve halkın medyaya güvenini sürdürmek için tesis edilmiştir (Alemdar, 1990, s. 388). Kitle iletişim araçlarının işlevini yerine getirebilmesi amacıyla da zaruri olan bu kontrol/denetim mekanizmaları, basın özgürlüğünün korunması açısından da önem taşımaktadır (Temel ve Koçak, 2015, s. 444). Çünkü öz denetim mekanizmalarının işletilmesinde, medyanın hem özgür olması hem de bu özgürlüğün istismar edilmesini önleyecek çeşitli kurumlara sahip olması hedeflenmiştir.

Öz Denetim Mekanizması Olarak Basın Konseyi ve Basın Meslek İlkeleri

Dünyanın birçok ülkesinde basında öz denetim sisteminin işlevsel hâle getirilmesi amacıyla basın konseyleri kurulmuştur. Basın konseyleri; iletişim araçlarının halkın sesi ve kamu gözcüsü olarak daha iyi hizmet verebilmesi, kendi içerisinde ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkları ve çıkar ilişkilerini denetleyebilmesi, devlete karşı özgürlükleri ve sonuçta da halkın güvenini kazanarak saygın bir konuma gelebilmesi için kendi kendini denetim için oluşturulmuştur. Basın konseylerinin, ahlâki standartların belirlenip korunmasının yanı sıra basın özgürlüğünün teminat altına alınmasına yönelik fonksiyonları da bulunmaktadır (Işık, 2002, s. 70).

Öz denetim düşüncesiyle yola çıkılarak varılan modellerden biri olan *basın konseylerinde*, halktan temsilcilerin de katılabileceği organlar bulunmaktadır. Konseyler; basında çıkan haksız, yanlış ya da yanlış haberlerden kaynaklı, çıkarları zedelenen kişilerin şikâyetleri üzerine konuyu incelemektedir. Kendiliğinden de harekete geçebilen konsey, gerekli olan araştırmaları yapıp elde ettiği sonucu, eğer söz konusu yayın organı haksız bulunmuşsa bunu da açıklayarak kamuoyuna duyurmaktadır (Girgin, 2008, s. 242).

Türkiye’de Basın Konseyi kurulmadan önce, basında öz denetimle ilgili bazı girişimler olmuştur. Türk basın tarihinde ilk gazetecilik meslek örgütü 1908’de kurulan Cemiyet-i Matbuat-ı Osmaniye’dir. İkincisi ise bu cemiyetin devamı olarak da gösterilen 1917’de faaliyete başlayan Osmanlı Matbuat Cemiyeti’dir. Osmanlı’da kurulan basın meslek örgütleri, tüzüklerinde gazetecilerin uymaları gereken prensiplere yer vermiş, günümüzdeki gibi olmazsa bile bir çeşit öz denetim mekanizması oluşturmayı amaçlamıştır. Cumhuriyet Dönemi’nde ise basın organları, yasal düzenlemelerle denetim altında tutulmak istenmiş, bu kapsamda Türkiye’de kanunla kurulan ilk ve tek basın meslek örgütü, 1938’de Türk Basın Birliği adıyla kurulmuştur. İktidar-basın ilişkilerini iktidar lehine düzenlemek üzere çıkarılan Basın Birliği Kanunu, gazetecilerin çalışma koşullarının yanı sıra otokontrol mekanizmalarını da düzenlemiş, bir yandan da gazetecilerin birliğe üye olmasını zorunlu kılmıştır. Bütün bu girişimlere rağmen ülkemizde öz denetim konusunda 1960 yılına kadar elle tutulur bir girişim ortaya çıkamamıştır. Bu eksikliğin giderilmesine yönelik çalışmalar, bu tarihte ciddiyet kazanmış ve 24 Temmuz 1960’ta (Türkiye) Gazeteciler Cemiyeti ile İstanbul (Türkiye) Gazeteciler Sendikasının ortak çalışması sonucu, Basın Ahlâk Yasası adı altında oluşturulan metin, gazeteciler ve yayın kuruluşları temsilcileri tarafından imzalanmıştır. Basın Ahlâk Yasası’nın uygulanıp uygulanmadığını denetlemek için de Basın Şeref Divanı kurulmuştur. Birkaç ay görevini sürdüren Kurum, bazı başarılı işlere imza atmışsa da kapanmaktan kurtulamamıştır (Köseadağ, 2018, s. 504). Yine de Türk basınının işlevsel bir öz denetim mekanizmasına kavuşması için 80’li yılların sonunu beklemek gerekmiştir.

Basının dış müdahale olmaksızın kendi kendini denetlemesi amacıyla bir konsey kurulması fikri, 28 gazetecinin basın alanında yaşanan sorunları tartışıp çözüme kavuşturmak amacıyla 1986’da düzenlediği bir toplantıda gündeme gelmiştir. Bu düşüncenin hayata geçirilmesi ile ilgili çalışmalar uzun süre devam ettirilmiş, “Basın Konseyi Sözleşmesi” ve “Basın Meslek İlkeleri” taslaklarına 1988 yılında son hâli verilebilmiştir. Nihayetinde Basın Konseyi; 28 gazetenin, 22 derginin, 11 haber ajansının, 6 yayın kuruluşunun ve 6 basın kuruluşu temsilcisinin Konsey Sözleşmesi’ne imza atmasıyla 6 Şubat 1988’de kurulmuştur (Tokgöz, 1994, s. 64). Basın Konseyine dernek veya vakıf gibi resmî bir statü verilmemiştir. Siyasal iktidarların, yasal düzenlemeler yoluyla vakıf veya dernek gibi kuruluşlara rahatlıkla müdahale edebilme ihtimalinden hareketle Konsey, sadece sözleşme ile oluşturulmuştur. Basın Konseyi, kurulduğu ilk dönemlerde basında gönüllü denetim işlevini yerine getirmiş ve Türk toplumu tarafından benimsenen ve kararlarına önem verilen bir kurum olma yolunda ilerlemiştir. Ancak sonraki yıllarda bazı gazeteciler, alınan kararlara katılmayarak, Konsey Sözleşmesi’nden imzalarını geri çekmiş, üyelikten de

istifa etmiştir. Konseyin kararlarını tartışmaya açan bu durum, ülkemizde gazetecilerin, kendi meslek örgütleri tarafından da olsa “denetime” ve “eleştiriye” açık olmadıklarını, kendilerini hiçbir kuruluşun denetimine ve yaptırımına tabi kılmak istemediklerini göstermiştir (Avşar ve Demir, 2005, s. 295).

Basın Konseyinin çalışmaları başlıca üç hukuki metne dayandırılmıştır. Bunlar; Basın Konseyi Sözleşmesi, Basın Meslek İlkeleri ve Basın Konseyi Çalışma Kuralları ve Başvuruları Değerlendirme Usulleri adını taşıyan iç tüzük niteliğindeki belgedir. Mesleki etik ihlallere dair incelemeler ve basın özgürlüğünü korumaya ve etik değerleri yerleşik kılmaya dönük dış faaliyetler ise Basın Konseyinin iki temel faaliyet konusunu oluşturmuştur (Önok, 2019, s. 34).

Basın Konseyinin organları Basın Konseyi Sözleşmesinin 2. maddesinde belirtildiği şekliyle, Basın Konseyi Üyeler Kurulu (BKÜK), Basın Konseyi Yüksek Kurulundan (BKYK) oluşmaktadır. Basın Konseyi Üyeler Kurulu, “Sözleşmeyi imzalayan gazeteciler; Basın Meslek İlkeleri’ne uymaya söz verdiğini kamuoyuna beyan eden sözlü, yazılı, görüntülü basın ve yayın organları ile internet sitelerinin sahipleri veya genel müdürleri veya temsilcileri; gazetecileri temsil eden sendika ve derneklerin başkan veya temsilcileri; baroların temsilcileri, iletişim fakülteleri dekanları; okuyucu kesimin temsilcilerinden oluşur” (Basın Konseyi Sözleşmesi, 3. madde).

Etik ihlaller konusunda denetim yapan Basın Konseyi Yüksek Kurulunun çerçevesi ise Konsey Sözleşmesinin 7. maddesi ile şu şekilde oluşturulmuştur:

Basın Konseyi Yüksek Kurulu, Üyeler Kurulu’na seçilen 3’ü İstanbul dışındaki illerdeki gazetecilerden olmak üzere 12 gazeteci üye ve 14 okur temsilcisi; Basın Konseyi Dayanışma ve Geliştirme Vakfı Başkanı; tirajı 100 binin üzerindeki basın organlarının belirleyeceği 1 temsilci; tirajı 100 binin üstünde ulusal gazetelerin en az beşinin abone olduğu ajansların belirleyeceği 1 temsilci; internet sitelerinden 1 temsilci; gazeteci cemiyetlerinden 3 temsilci; Türkiye Barolar Birliği ile İstanbul, Ankara ve İzmir Barolarının temsilcileri; etik hizmeti verilen kurum temsilcilerinden oluşur. Basın Konseyi Yüksek Kurulu üyeleri, kendi aralarında gizli oyla bir Başkan ve İkinci Başkan seçer. Basın Konseyi’ni Başkan temsil eder. Başkanın bulunmadığı zamanlarda İkinci Başkan, o da yoksa Genel Sekreter temsil eder. Yüksek Kurul’un seçimle gelen üyelerinin görev süresi üç yıldır. Süresi biten üye yeniden seçilebilir.

Basın Konseyi Yüksek Kurulunun görevleri, Konsey Sözleşmesi’nin 11. maddesinde belirtilmektedir. Buna göre,

İletişim (basın) özgürlüğünün genişlemesine ve gerçekleşmesine çalışmak, basının saygınlığını korumak, basın mesleğinin, ahlâka aykırı özel çıkarlara alet edildiğine ilişkin olarak yazılı, sözlü, görüntülü veya internet gazeteciliği yapan basına topluca yöneltilen iddiaları başvuru beklemeden araştırmak, meslek ilkelerinin ihlali niteliğindeki şikâyet-

leri karara bağlamak, gazetecilik görevini Basın Meslek İlkelerine aykırı şekilde yaptığı yolundaki bir suçlama nedeniyle durumun irdelenmesini isteyen gazetecilerin ve/veya basın organlarının başvurularını karara bağlamak, ifade ve basın özgürlüğüne yönelik tehditleri izlemek, değerlendirmek ve gereğinde Üyeler Kurulu'nu toplantıya çağırarak, yayın öncesine ve yayına ilişkin meslek uygulamaları hakkındaki şikâyetleri karara bağlamak, basınla ilgili araştırmalar yapmak ve yayınlamaktır.

Basın Konseyini yapılandıran temel metinlerde de görüleceği üzere; Basın Konseyi Yüksek Kurulunun en önemli görevi, Basın Meslek İlkeleri'nin ihlal edildiğine dair başvuruları ele almak veya gerek görülen durumlarda, bu konuda kendiliğinden harekete geçerek resen inceleme yapmaktır. Avrupa ülkelerindeki birçok örneğin aksine, konseyin mesleki ihlal iddialarını değerlendirmek üzere kurulmuş müstakil bir organı bulunmamaktadır. Bu nedenle, konseyin amacı kapsamına giren tüm görev ve yetkiler Yüksek Kurula devredilmiştir. Bu karar, Konseyin üye kompozisyonunun sadece gazetecileri içermemesi ve salt basın mensuplarından oluşan bir öz denetim organının toplumun bütününi temsil edemeyeceği düşüncesiyle alınmıştır (Önok, 2019, s. 35).

Basın Konseyi Yüksek Kurulu, yapılan başvurular nedeniyle uzlaşmaya varılmadığı durumlarda, medya mensupları ve/veya medya organları hakkında *şikâyeti yersiz bulma, uyarma veya kınama* kararı alabilmektedir. Yaptırım kararları, Basın Konseyi tarafından belirlenen Basın Meslek İlkeleri'ne dayandırılmaktadır.

Medyada yer alan yayınlara karşı yapılan şikâyetlerin çerçevesini belirlemeye yarayan Basın Meslek İlkeleri, belirli dönemlerde güncellenerek son hâlini almıştır. 16 maddeden oluşan ilkeler şu şekildedir:

1. Yayınlarda hiç kimse; ırkı, cinsiyeti, yaşı, sağlığı, bedensel özü, sosyal düzeyi ve dini inançları nedeniyle kınanamaz, aşağılanamaz.
2. Düşünce, vicdan ve ifade özgürlüğünü sınırlayıcı; genel ahlâk anlayışını, din duygularını, aile kurumunun temel dayanaklarını sarsıcı yayın yapılamaz.
3. Kamusal bir görev olan gazetecilik ahlâka aykırı özel amaç ve çıkarlara alet edilemez. Gazeteci halkın haber alma ve gerçekleri öğrenme hakkını gözetir.
4. Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilemez.
5. Kişilerin özel yaşamı, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında, yayın konusu olamaz.
6. Soruşturulması gazetecilik olanakları içinde bulunan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olmaksızın yayınlanamaz.

7. Saklı kalması kaydıyla verilen bilgiler, kamu yararı gerektirmedikçe yayınlanamaz.
8. Bir basın organının dağıtım süreci tamamlanmadan o basın organının özel çabalarla gerçekleştirdiği ürün, bir başka basın organı tarafından kendi ürünüymiş gibi kamuoyuna sunulamaz. Yayınlarda intihale başvurulamaz.
9. Suçlu olduğu yargı kararıyla belirlenmedikçe hiç kimse “suçlu” ilan edilemez.
10. Yasaların suç saydığı eylemler, gerçek olduğuna inandırıcı makul nedenler bulunmadıkça kimseye atfedilemez.
11. Gazeteci, kaynaklarının gizliliğini korur. Kaynağın kamuoyunu kişisel, siyasal ekonomik vb. nedenlerle yanıltmayı amaçladığı haller bunun dışındadır.
12. Gazeteci görevini, taşıdığı sıfatın saygınlığına gölge düşürebilecek yöntem ve tutumlarla yapmaktan sakınır.
13. Gazeteci, şiddet, nefret, zorbalık ve ayrımcılığı özendirici, insani değerleri incitici yayın yapamaz.
14. İlan ve reklam niteliğindeki yayınların bu nitelikleri, tereddüde yer bırakmayacak şekilde belirtilir.
15. Yayın tarihi için konan zaman kaydına saygı gösterilir.
16. Basın organları, yanlış yayınlardan kaynaklanan cevap ve tekzip hakkına saygı duyarlar.

Konsej, yapılan bütün şikâyetleri değerlendirmekte, üye olan veya olmayan basın organları yönünde bir ayrıma gitmemektedir. Avrupa'daki basın konseylerinin işleyişine bakıldığında, bunların yaklaşık üçte ikisi sadece üyelere karşı yapılan başvuruları inceleyip karara bağlamaktadır. Ancak bu ülkelerin çoğunda, medya organlarının çok büyük bölümü zaten konsey üyesidir. Medya kuruluşlarının yazılı veya görsel-ışitsel nitelikte olması da Türkiye'deki Basın Konseyi için bir ayrım oluşturmamaktadır. Basılı ve görüntülü basın kuruluşlarının yanı sıra bu kuruluşlara ait internet medyası, Facebook ve Twitter gibi sosyal medya platformları aracılığıyla yapılan paylaşımlardan kaynaklanan şikâyetler de değerlendirmeye alınmaktadır. Alınan kararlar, Basın Konseyinin yıllık raporlarında ve kurumun resmî internet sitesinden yayınlanmak suretiyle teşhir edilmektedir. Burada unutulmaması gereken en önemli nokta; Basın Konseyinin aldığı kararların sadece teşhir niteliği taşıdığıdır. Diğer konseylerin işleyişinde olduğu gibi Türkiye'deki Basın Konseyinin de en baştan beri anlayışı, en etkili yaptırımın maddi değil, manevi nitelikli olduğu

yönündedir. Bu durum, basın konseyleri tarafından uygulanan yaptırım kararlarının caydırıcılığının sorgulanmasına neden olmaktadır. Gönüllülük esasına dayanan öz denetim mekanizmalarının nüfuz ve yaptırım etkilerinin fazla olmayabileceği beklenen bir aksaklık olsa da yine de sağlıklı işleyen bir otokontrol sisteminin, özgür ve etik ilkelere bağlı bir medya yapısı için gerekli olduğu düşünülmelidir (Önok, 2019, s. 35).

Amaç ve Önem

Çalışma, Türk mediasında sergilenen etik ihlalleri, önemli bir basın meslek örgütü olarak kabul edilen Basın Konseyinin bakış açısıyla belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, Basın Konseyinin öz denetim işlevi kapsamında 2016-2020 tarihleri arasında aldığı kararlar incelemeye tabi tutulmuş ve gazetecilerin Basın Meslek İlkeleri çerçevesinde belirlenen etik değerlere uyma dereceleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Medya ve etik sorunlar konusunda çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Ancak bu çalışma, etik sorunların belirlenmesinde, konuya meslek profesyonellerinin perspektifinden yaklaşarak diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Bir başka yönüyle, Türkiye’de gazetecilerin ve yazarların, en çok Basın Meslek İlkeleri’nde belirtilen hangi maddeleri ihlal ettiği saptanmak suretiyle, etik sorunların giderilmesine katkı sağlayacaktır. Çalışmada, etik ihlallerin medya kuruluşunun türüne göre tasnif edilmesiyle; gazetelerin, televizyonun veya internet sitelerinin konuya yaklaşımları arasında bir farklılık bulunup bulunmadığı da açığa çıkarılacaktır.

Kapsam ve Gerekçe

Basın Konseyi, 1988’de kurulmuş ve bu tarihte günümüze kadar yapılan şikâyetlere göre veya kendiliğinden harekete geçerek, basın kuruluşlarını Basın Meslek İlkeleri’ne göre denetlemektedir. Ülkemizde benzer bir işlevi Basın İlan Kurumu da üstlenmiştir. Ancak resmî bir niteliği bulunmasından dolayı Basın İlan Kurumu’nun faaliyetleri ve aldığı kararlar, çalışmada kapsam dışı bırakılmıştır. Türkiye’de en uzun soluklu basın meslek örgütlerinden biri olması ve sivil bir yapıya sahip olması, ayrıca başka sivil statüde öz denetim kurumunun bulunmaması nedeniyle Basın Konseyinin kararları veri olarak esas alınmıştır. Çalışmanın 5 yıllık zaman aralığıyla sınırlandırılması, konuyla ilgili veri toplanmasının zorluğunun yanı sıra anılan sürenin genel bir kanaat oluşturması bakımından yeterli görülmesinden de kaynaklanmaktadır.

Son yıllarda kitle iletişim araçlarının çeşitlenmesi nedeniyle etik ihlallere yönelik tartışmalar da çeşitlenmiş ve farklı boyutlar kazanmıştır. Bu bağlamda, medya kuruluşlarının basın meslek örgütleri tarafından geliştirilen mesleki kodlara uyumadıklarının tespit edilmesi önemli hâle gelmiştir. Bu çalışma, Türkiye'deki tek sivil öz denetim mekanizması konumunda olan Basın Konseyinin aldığı kararlar kapsamında, Türk medyasındaki etik ihlalleri ortaya koyan yönüyle diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

Yöntem

Çalışmada öncelikli olarak literatür taraması yapılmış daha sonra problemin doğası gereği nitel araştırma deseninde *doküman analizi* yöntemi kullanılmıştır. 2016-2020 tarihleri arasında, Basın Konseyinin öz denetimle ilgili aldığı ve rapor hâline getirerek yayınladığı kararlar doküman olarak toplanmıştır. Elde edilen bu belgeler *betimsel analize* ve *içerik analizine* tabi tutularak bulguya dönüştürülmüştür. Nitel araştırmada; çeşitli türdeki belgeler, yazışmalar ve fotoğraflar gibi dokümanlar, araştırma için kullanılan verilere temel oluşturabilir. Aynı araştırmada birden fazla veri toplama yönteminin kullanılmasına *veri çeşitlemesi* adı verilmektedir. Söz konusu yaklaşım araştırmada elde edilen bulguların geçerliliğinin ve güvenilirliğinin artırılmasında önemli katkılar sağlayabilir. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde yüzeysel olmayan bir işleme tabi tutulur ve betimsel bir yaklaşımla tespit edilmeyen kavram ve temalar bu analiz sonucu ortaya çıkarılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 96-259). Bu nedenle Basın Konseyinin öz denetime yönelik aldığı kararların türlerine göre sayısal tespiti, araştırmanın amacına göre betimsel analizle yapılmış, ortaya çıkan verilerin yorumlanmasında içerik analizi tekniklerinden yararlanılmıştır.

Bulgular

Tablo 1. Basın Konseyi'ne Yapılan İhlal Başvurularının Yıllara Göre Dağılımı

İhlal Başvuruları/Kararlar	2016	2017	2018	2019	2020	Toplam
Yersiz	14	9	13	11	16	63
Uzlaşma	-	-	1	-	-	1
Uyarı	10	8	13	9	15	55
Kınama	9	14	14	13	9	59
Toplam	33	31	41	33	40	178

Kaynak: Basın Konseyi Basın Özgürlüğü Raporları (2016-2020)

Basın Konseyine 2016-2020 yılları arasında yapılan başvuruların dağılımı Tablo 1'de gösterilmiştir. Buna göre Basın Konseyine, Basın Meslek İlkeleri'nin ihlal edildiği iddiasıyla 5 yıl içinde toplamda 178 adet başvuru yapılmıştır. Bu başvuruların 63 tanesi yaptırıma yer olmadığı gerekçesiyle yersiz bulunmuş, 1 tanesi ise tarafların uzlaşmasıyla sonuçlanmıştır. Yapılan başvuruların 114 tanesi ile ilgili Basın Konseyi Yüksek Kurulu tarafından yaptırım kararı alınmıştır. Bu kararların 55'i uyarı, 59'u ise kınama cezası şeklindedir. Başka bir ifadeyle, basın kuruluşları veya gazetecilerin, Basın Meslek İlkeleri'ni ihlal ettiği gerekçesiyle Basın Konseyine yapılan şikâyetlerin %64'ü, Konsey üyeleri tarafından haklı bulunmuş ve yaptırıma tabi tutulmuştur. Yaptırım kararlarında Basın Konseyinin verebildiği en ağır ceza olan kınama kararları, uyarı kararlarına göre daha fazladır.

Şikâyetlerin yıllara göre dağılımına bakıldığında ise 2016 yılında 14 adet şikâyetin yersizliği, 10 uyarı, 9 kınama kararı alınmıştır. 2017 yılında 9 adet başvurunun yersizliği kararına karşın 8 uyarı ve 14 kınama kararı bulunmaktadır. 2018 yılında 13 başvuru yersiz bulunmuş, 1 şikâyet uzlaşmayla sonuçlanmış ve 13 uyarı, 14 kınama kararı alınmıştır. 2019 yılında 11 şikâyetin yersizliği, 9 uyarı, 13 kınama yönünde karar alınmıştır. 2020 yılında ise 16 başvuru yersiz görülmüş, 15 uyarı, 9 kınama yaptırımı uygulanmıştır. Buna göre, en çok yaptırım kararı 2018 yılında, en az yaptırım kararı ise 2016 yılında alınmıştır.

Basın Konseyine 2016-2020 yılları arasında yapılan şikâyetlerin en az olduğu yıl, 31 adet başvuru ile 2017 olmuştur. 41 başvurunun yapıldığı 2018 yılı ise şikâyetlerin en fazla olduğu dönemdir. Ancak diğer yıllarda yapılan şikâyetler arasında da fazla bir fark göze çarpmamaktadır. 2016 ve 2019'da 33'er adet, 2020'de 40 adet başvuru bulunmaktadır. Son 5 yıl içinde yapılan başvuru sayıları ile önceki yıllarda yapılan başvuru sayıları incelendiğinde ise müracaat sayısının 2010 yılından itibaren önemli oranda düşmeye başladığı görülmektedir. Konsey'in açıkladığı faaliyet raporlarına göre, Konseyin kurulduğu 1988'den 2000'e kadar şikâyet sayısı 100 bandının altında seyretmiştir. 2001'den 2009'a kadar yapılan başvuru sayısı ise 2007 hariç 100'ün üzerinde gerçekleşmiştir. 2010'dan itibaren başvurusu sayısı, 100'ün altına düşmüş ve 30 ila 40 arası bir seyir izlemiştir (Basın Konseyi Yıllık Raporu 2009). Bu durum Basın Konseyinin öz denetim boyutuyla etkinliğini önceki yıllara göre yitirmeye başladığını göstermektedir. Medya ortamlarının çeşitlendiği, basın yayın kuruluşlarının sayısal olarak arttığı ve teknolojik imkânlar nedeniyle Basın Konseyine yapılan müracaatların kolaylaştığı bir dönemde; başvuru sayısında yaşanan bu düşüş, toplumun Basın Konseyine ve onun öz denetim işlevine yeterince anlam yüklememesine veya güven duymadığına işaret etmektedir. Gerek

toplumun gerek gazetecilerin Konseye karşı yaklaşımları değerlendirildiğinde, her hâlükârda Türkiye'deki tek sivil öz denetim mekanizmasının etkinliğinin düşündürücü bir biçimde zayıfladığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 2. Basın Konseyi Kararlarının Medya Kuruluşlarına Göre Dağılımı

Yaptırım Kararları/Medya Kuruluşu	Yersiz	Uzlaşma	Uyarı	Kınama	Toplam
Ulusal gazete	32	1	31	33	97
Bölgesel gazete	3	-	-	1	4
Yerel gazete	8	-	6	4	18
Yerel televizyon	1	-	1	-	2
Ulusal televizyon	4	-	1	5	10
Ulusal internet sitesi	6	-	7	3	16
Yerel internet sitesi	2	-	6	11	19
Sosyal medya	1	-	1	1	3
Ajans	4	-	2	1	7
Dergi	2	-	-	-	2
Radyo	-	-	-	-	-
Toplam	63	1	55	59	178

Kaynak: Basın Konseyi Basın Özgürlüğü Raporları (2016-2020)

Tablo 2'de Basın Konseyine Basın Meslek İlkeleri'nin ihlal edildiği gerekçesiyle yapılan şikâyetlerin, medya kuruluşlarının türüne göre dağılımı incelenmiştir. Buna göre, en fazla şikâyet basılı medya kuruluşları hakkındadır ve en fazla yaptırım bu kuruluşlara uygulanmıştır. 5 yıllık süre zarfında toplamda 178 müracaatın 121'i gazete ve dergiler için yapılmıştır. Bunlar arasında ise en fazla şikâyet ulusal gazetelere yöneliktir. Ulusal gazeteler için yapılan 97 ihlal başvurusunun 32'sinde şikâyetin yersizliği, 31'inde uyarı, 33'ünde ise kınama cezası kararı alınmıştır. 1 başvuru ise uzlaşmayla sonuçlanmıştır. 5 yıllık süreçte bölgesel gazetelerle ilgili başvuru sayısı 4'te kalmıştır. Bölgesel gazeteler için yapılan 4 müracaatın 3'ü yersiz bulunmuş, 1'i ise kınama kararıyla neticelendirilmiştir. Yerel gazeteler için yapılan 18 başvuru ile ilgili olarak, 8 şikâyetin yersizliği, 6 uyarı, 4 kınama kararı verilmiştir. Dergiler için yapılan 2 başvuruda ise şikâyetin yersizliği kararı uygulanmıştır. Hakkında en çok şikâyet olan ulusal gazeteler, yine en çok etik ihlale neden olan kuruluşlar olarak görülmektedir. Yerel gazeteler için yapılan müracaatlarda da etik ihlal gerekçesiyle yaptırım kararları uygulanmıştır. Konsey kararları bağlamında değerlendirildiğinde, Türkiye'de dergiler 5 yıl boyunca etik ihlalde bulunmamıştır.

Basın Konseyi raporlarına göre, ikinci en fazla şikâyet ve yaptırım kararı internet haber sitelerine yöneliktir. İnternet sitelerinin hak ihlali yaptığı iddiasıyla yapılan 35 başvurunun 19'u yerel içerikli yayın yapan internet siteleri içindir. Bu şikâyetlerin 11'i kınama, 6'sı uyarı 2'si ise şikâyetin yersizliği kararıyla sonuçlandırılmıştır. Ulusal içerikli yayın yapan internet siteleri için yapılan 16 müracaatın 6'sında şikâyetin yersizliği kararı verilirken, 7'sinde uyarı, 3'ünde ise kınama cezası verilmesi kararlaştırılmıştır. Tablonun bu bölümünde, dijital platformlar söz konusu olduğunda, yerel içerikli yayın yapan kuruluşların, ulusal içerikli haber yapan kuruluşlara göre daha çok şikâyete ve yaptırıma tabi olmaları dikkat çekmektedir. Basılı yayınlarda şikâyet ve yaptırım kararlarında ulusal medya kuruluşları ön plandayken, dijital platformlarda yerel kuruluşlar öne geçmektedir. Bu durum mecralar arasında yayıncılık açısından bir farklılığın olduğunu göstermektedir.

Televizyon kuruluşlarına yönelik hak ihlalleri iddiası ve yaptırım kararları, üçüncü sırada gelmektedir. Bu alanla ilgili yapılan 12 başvurunun 10'u ulusal televizyon kanallarıyla ilgilidir ve bu başvuruların 4'ü şikâyetin yersizliği, 1'i uyarı, 5'i ise kınama cezasıyla cezalandırılmıştır. Yerel televizyon kanalları için ise şikâyetlerden 1'i yersiz bulunmuş, 1'i ise uyarı ile cezalandırılmıştır. Bu durum, televizyon kanallarının, yayınlarda gazete ve internet sitelerine göre daha az etik ihlalde bulunduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

Haber ajansları için 7 başvurunun 4'ü yersiz bulunmuş, 2'si için uyarı, 1'i için ise kınama kararı verilmiştir. İzleyiciler/okuyucular, basın kuruluşları veya basın çalışanları tarafından yönetilen sosyal medya hesaplarına yönelik de Basın Meslek İlkeleri'nin ihlal edildiği gerekçesiyle şikâyette bulunmuşlardır. Bu kapsamda yapılan 1 şikâyet yersiz bulunmuş, 1 şikâyet için uyarı 1 şikâyet için ise kınama kararı alınmıştır. Türkiye'de yayın yapan radyolarla ilgili 5 yıllık süreç içerisinde etik ihlale dair hiçbir şikâyette bulunulmamıştır.

Tablo 2'deki verilerden yola çıkılarak, Türkiye'de en çok ulusal gazetelerin etik ihlallerde bulunduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Ulusal gazetelerden sonra yerel içerikli yayın yapan internet siteleri, en çok etik ihlallere neden olan kuruluşlar olmuştur. Geniş bir izleyici kitlesine sahip olan televizyonlar, gazete ve internet sitelerine göre daha az etik ihlalde bulunmuşlardır. Haber ajanslarına yönelik sınırlı sayıda şikâyet ve yaptırım kararları bulunurken, Basın Konseyi kararları bağlamında düşünüldüğünde, 5 yıllık süre zarfında radyo ve dergiler hiçbir etik ihlalde bulunmamışlardır.

Tablo 3. Medya Kuruluşlarının Basın Meslek İlkeleri'ni İhlal Durumları

İhlal Kararları/ Basın Meslek İlkeleri	2016		2017		2018		2019		2020		Toplam
	Uyarı	Kınama	Uyarı	Kınama	Uyarı	Kınama	Uyarı	Kınama	Uyarı	Kınama	
Madde 1	-	1	-	2	-	2	-	2	-	2	9
Madde 2	-	2	-	1	-	-	1	-	-	1	5
Madde 3	-	-	-	-	1	1	1	2	1	4	10
Madde 4	6	7	-	12	10	12	2	10	5	1	65
Madde 5	-	-	-	-	-	2	-	-	-	1	3
Madde 6	3	-	6	10	3	7	2	1	4	1	37
Madde 7	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Madde 8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Madde 9	5	5	-	-	-	-	1	5	-	-	16
Madde 10	4	2	-	10	2	3	1	7	1	-	30
Madde 11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Madde 12	-	-	1	1	2	2	2	-	1	4	13
Madde 13	-	-	1	-	-	1	-	3	4	4	13
Madde 14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Madde 15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Madde 16	-	5	4	6	1	2	1	1	2	-	22
Toplam	18	22	12	42	19	32	11	31	19	18	224

Kaynak: Basın Konseyi Basın Özgürlüğü Raporları (2016-2020)

Tablo 3, Basın Konseyi Yüksek Kurulunun aldığı yaptırım kararları çerçevesinde Basın Meslek İlkeleri'nin hangi maddelerinin ihlal edildiğini açıklamaya yöneliktir. Uyarı veya kınama şeklinde alınan kararlarda, Basın Meslek İlkeleri'nin birden fazla maddesinin ihlal edildiği sonucuna varılabilmektedir. Bu nedenle, Basın Meslek İlkeleri'nin ihlal sayıları, hem başvuru sayılarından he de yaptırım kararlarından daha fazladır.

Basın Konseyi Yüksek Kurulunun 5 yılda aldığı kararlara göre, Türk medyasında en çok, etik ihlallere konu olan maddesi, Basın Meslek İlkeleri'nin 4. maddesidir. "Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilemez" hükmünü içeren bu madde 65 kez ihlal edilmiştir. Bu sayı, toplam ihlallerin %29'unu oluşturmaktadır.

Basın Konseyinin şikâyetleri karara bağlarken verdiği uyarı veya kınama cezalarını en çok dayandırdığı maddelerden ikincisi Basın Meslek İlkeleri'nin 6. maddesidir. "Soruşturulması gazetecilik olanakları içinde bulunan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olmaksızın yayınlanamaz" hükmünü içeren bu madde, 37 kez ihlal edilmiştir.

Üçüncü en çok ihlal edilen madde Basın Meslek İlkeleri'nin "Yasaların suç saydığı eylemler, gerçek olduğuna inandırıcı makul nedenler bulunmadıkça kimseye atfedilemez" şeklindeki 10. maddesidir. Bu madde 5 yıl içinde 30 kez ihlale konu olmuştur.

Basın Meslek İlkeleri'nin 16. maddesi 22 kez, 9. maddesi 16 kez, 12. ve 13. maddeleri 13'er kez, 1. maddesi 9 kez, 2. maddesi 5 kez, 5. maddesi 3 kez, 7. maddesi ise 1 kez olmak üzere, Basın Konseyinin etik ihlal çerçevesinde uyguladığı yaptırım kararlarına dayanak teşkil etmiştir. Basın Meslek İlkeleri'nin 8, 11, 14 ve 15. maddelerine ilişkin etik ihlal kararı bulunmamaktadır.

Sonuç

İletişim teknolojileri sayesinde kitle iletişim araçları çeşitlenerek, toplumsal yaşantıya daha fazla etki etmeye başlamıştır. İletişim alanını dijital temsile çeviren yeni medya düzeninde, *basın ahlâkı* ve *basın etiği* gibi kavramlar önemini artırmıştır. Medya kuruluşları, bir yandan katı yasal düzenlemelerden kaçınmak, bir yandan da saygınlığı olan bir basın mesleğini oluşturmak adına mesleki etik kodlar geliştirerek, bu kurallara uymayı taahhüt etmişlerdir. Basın kuruluşlarının veya basın mensuplarının, getirilen bu kurallara uyup uymadıklarını denetlemek amacıyla öz denetim (otokontrol) mekanizmaları tesis edilmiştir. Dünyanın birçok ülkesinde ilk dönemlerden itibaren farklı adlar altında geliştirilen otokontrol sistemleri, günümüzde de işlevini sürdürmektedir. Basın alanında görülen en etkin öz denetim mekanizmaları ise *basın konseyleri* olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'de basının ilk dönemlerinden itibaren bir otokontrol sisteminin işletilmesi yönünde adımlar atılmış ancak bu girişimler genellikle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu alanda en uzun soluklu girişim 1988'de kurulan Basın Konseyidir. Kurulduğu günden bu yana basın alanında öz denetim faaliyetleri yürüten Basın Konseyi, günümüzde de bu fonksiyonunu icra eden tek sivil yapı olma özelliğini taşımaktadır. Basın Konseyi tarafından bir sözleşme ile kabul edilen Basın Meslek İlkeleri, Türkiye'de medya organlarının ve gazetecilerin görevlerini yaparken uyabilecekleri etik ilkelerin genel çerçevesini ortaya koymaktadır. Basın Konseyi Yüksek Kurulu, medyada yer alan yayınlara yönelik şikâyetleri incelemekte ve etik ihlal olup olmadığına Basın Meslek İlkeleri çerçevesinde karar vermektedir. Basın Meslek İlkeleri'nin ihlal edildiğine karar verdiğinde ise medya organlarına veya medya çalışanlarına yönelik *uyarı* veya *kınama* adı altında yaptırım kararları alarak, bunları kamuoyuyla paylaşmaktadır.

Bu çalışmada, Basın Konseyinin son 5 yılda öz denetime yönelik aldığı kararlar incelenerek Türk mediasındaki etik ihlaller ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmanın bulgular kısmında da anlaşılabacağı üzere, bu süre zarfında konseye yapılan şikâyetlerin %64'ü haklı bulunmuş ve yaptırıma tabi tutulmuştur. Yaptırım kararlarında; kınama cezaları, uyarı cezalarından daha fazladır. Basın Konseyinin kurulduğu ilk dönemden bugüne kadar yapılan başvurular incelendiğinde, başvuru sayılarında düşüş yaşandığı görülmektedir. Medya dünyasındaki çeşitlenme, yayın kuruluşlarında ve yayınların sayısında meydana gelen bunca artışa karşın Konseye yapılan başvuruların sayısında azalma olması düşündürücüdür. Bu durum, hem Basın Konseyi'nin etkinliğinde azalmaya hem de Türkiye'deki tek sivil öz denetim mekanizmasında zayıflamaya işaret etmektedir.

Basın Konseyine yapılan şikâyetlerin medya kuruluşlarının türlerine göre dağılımına bakıldığında, en çok başvurunun basılı medya organları hakkında olduğu görülmektedir. Yine alınan yaptırım kararlarına göre de Basın Meslek İlkeleri'ni en çok ihlal eden basın organları, ulusal gazetelerdir. Dijital yayıncılık söz konusu olduğunda, bu kez yerel internet siteleri, ulusal içerikli yayın yapan internet sitelerine göre daha çok etik ihlallere neden olmaktadır. İnternet siteleri ve sosyal medya hesaplarının neden olduğu ihlallerde de son dönemlerde artış yaşanmaktadır. Ulusal ve yerel radyo kuruluşlarıyla ilgili Basın Konseyine 5 yıllık süre zarfında ihlal iddiasıyla ilgili hiç başvuru yapılmamıştır.

Çalışmanın cevap aradığı önemli sorulardan biri de Türk mediasının en çok hangi konularda etik ihlallere neden olduğudur. Basın Konseyi Yüksek Kurulunun 5 yılda aldığı yaptırım kararlarına göre, Türk mediasında en çok, etik ihlallere konu olan maddesi, Basın Meslek İlkeleri'nin 4. maddesidir. Basın Meslek İlkeleri'nin 6. Maddesi, ikinci en çok ihlal edilen maddedir. Üçüncü en çok ihlal edilen madde Basın Meslek İlkeleri'nin 10. maddesidir. Bu verilere göre, Türkiye'de medya alanında yaşanan etik ihlaller, daha çok kişilik haklarına saldırı, doğruluğuna emin olunmayan haberlerin yayınlanması ve yasaların suç saydığı eylemlerin başkalarına atfedilmesi konuları etrafında toplanmaktadır. Basın Meslek İlkeleri'nin 8, 11, 14 ve 15. maddelerine ilişkin etik ihlal kararı bulunmamaktadır.

Türkiye'de basın alanında işletilen öz denetim mekanizmasıyla ilgili çeşitli sorunların olduğu görülmektedir. Bu noktada Basın Konseyinin daha kuşatıcı ve daha aktif bir yapıya kavuşturulması çözüm olarak önerilebilir. Diğer yandan da toplumun inançlarını, değer yargılarını ve hassasiyetlerini üstün tutan, basın meslek ilkelerini uygulayan ve etik anlayıştan taviz vermeyen bir medya anlayışına ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun için ise medya mensuplarının etik ilkeleri içselleştirmesi gerekmektedir.

Ethical Violations in the Media in the Context of Press Council Decisions

Mehmet Sena Köseadağ

Conceptual Framework

Concepts such as journalistic ethics and morals have become more significant in the new media order, where information is delivered simultaneously to a larger number of people. In contrast with this progress is an increase in the number of ethical violations due to the diversification of media and the failure of self-control mechanisms to operate properly. In addition to traditional media, ethical violations caused by digital media tools have emerged as an important problem needing to be settled in the era of communication.

Issues such as forming mechanisms to have control over media while not interfering with freedom of information, how media are controlled, and settling emerging conflicts are among the problems currently needing to be settled. Under the leadership of professional press organizations in this context and in order to prevent strict legal controls and increase the prestige of the profession, journalists have developed various professional codes referred to as the moral principles of the press, the professional principles of the press, and as professional obligation declarations and are committed to abiding by these principles. Various self-checking mechanisms have been established within the body of professional journalism organizations and media organizations in order to check whether these rules are being adhered to.

@ Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi, mskosedag@erciyes.edu.tr

0000-0003-2210-580X

Köseadağ, M. S. (2021). Basın Konseyi Kararları Bağlamında Medyada Etik İhlaller. İş Ahlakı Dergisi, 14 (1), ss 167-190.

Research Paper

© İGİAD
DOI: 10.12711/tjbe.2021.14.1.2094
Turkish Journal of Business Ethics, 2021
isahlakidergisi.com

Başvuru : 26.01.2021
Revizyon : 09.04.2021
Kabul : 31.05.2021
Basım : 06.2021

Ethics suggest rules of conduct for the general public and are defined as a chain of values, principles, and rules based on what is considered appropriate or inappropriate, allowed or not allowed, and right or wrong for society as a whole (Evers, 2010, p. 45). Meanwhile, media ethics is a sub-category of professional ethics and is defined as the set of rules and principles that media professionals and journalists have to abide by while performing their profession (İrvan, 2005, p. 62). Media ethics have emerged as the set of rules journalists who perform their duties in a relatively free manner pledge to follow in order to protect themselves and their profession against pressure groups, to reassure readers, and to reduce legal controls (Alemdar, 1999, p. 253).

The rules journalists are required to follow while performing their duties are framed within constitutions, penal laws, press laws, and other legal regulations. In addition to those mentioned above, professional codes have been established under different names such as honor laws, ethical codes, moral standards, professional principles, declarations on the rights and responsibilities of journalists, and journalistic codes of voluntary-based conduct, and professional press organizations have attempted to implement these. The purpose of these principles is to establish a common path and standards among press professionals' general and common behaviors (Girgin, 2008, pp. 233–237).

At the turn of the 20th century, the establishment of professional press organizations; the rise of an objective and specialized societal understanding; the spread of scientific journalism education; and the dominance of the objective, impartial, and professional news paradigm have strengthened due to journalism beginning to be performed with professional techniques, and the ethics of journalism have begun to settle within institutional lines. However, this only became possible after the 1980s when this concept rose to a dominant position among both academic and popular criticisms as well as among regulations in the field of information (Taş, 2010, pp. 3–13).

The professional principles press organizations have developed while carrying out their activities independent of any authority are intended to protect the mission the journalist undertakes. A self-check system has been established in order to monitor whether these principles are being followed. The self-control system is based on checking whether the moral and ethical principles media have developed are being adhered to and on sharing the results from this check with the public as well as other relevant parties (Alemdar, 1990, p. 388). These control and supervisory mechanisms (Temel & Koçak, 2015, p. 444) are essential for mass media to

be able to fulfill its function and are also important for protecting freedom of the press.

In the field of media, the adoption of ethical principles and implementation of self-regulatory mechanisms was first encountered in Western countries where journalism had developed. Meanwhile, establishing a functional self-control system in Turkey similar to the practices in the West has taken a long time. The longest-standing institutional structure in Turkey operating for the purpose of journalistic self-control without external intervention is the Press Council, established in 1988 through a contract and has no official identity. The Press Council is still active today and continues its self-control function in the Turkish media in line with the adopted Code of Professional Principles.

The work of the Press Council is based on three main legal texts. These documents are the internal regulations referred to as the Press Council Contract, Professional Principles of the Press, and Procedures for Evaluating the Press Council's Rules and Applications. Investigations on professional ethical violations and external activities aimed at protecting freedom of the press and establishing ethical values are the two main activities of the Press Council (Önok, 2019, p. 34). When no agreement is reached due to the applications made, the executive board of the Press Council can make decisions on finding a complaint to be unfounded, to warn, or to reprimand. Sanctions are based on the Professional Principles of the Press determined by the Press Council. The Council assesses all complaints and makes no distinction between those who are and aren't press members.

The Press Council fulfilled the function of voluntary control of the press in the first years of its establishment and later progressed to become an institution whose decisions were valued and adopted by Turkish society. However, in the years that followed, some journalists disagreed with the decisions made; they withdrew their signatures from the Council agreement and resigned their membership. The aim of this study is to reveal the ethical violations in Turkish media by examining the decisions the Press Council has made for the purpose of self-control.

Research Methodology

The study aims to determine the ethical violations exhibited in the Turkish Media from the perspective of the Press Council in consideration of it as an important professional press organization. In accordance with this aim, the study examines the decisions the Press Council made between 2016-2020 within the scope of the self-check function and attempts to determine the degree to which journalists have

complied with the ethical values identified within the framework of the Professional Principles of the Press. The study will reveal whether differences exist among the approaches newspapers, television, and websites used toward the subject by classifying ethical violations with respect to the type of media organization.

The Press Council was established in 1988 and since then has checked press organizations based on the Professional Principles of the Press by taking action either spontaneously or in accordance with complaints made. The Press Advertisement Institution has undertaken a similar function in Turkey. However, because the Press Advertisement Institution is not officially recognized, the activities and decisions it has made are excluded from the study. The decisions made by the Press Council have been taken as the data in the study because it is one of the longest-standing professional press organizations in Turkey and has a civil organizational structure; also, no other self-check institution exists in Turkey with a civil status. The study has been limited to a 5-year period due to the difficulty of collecting data on the subject, as well as the fact that this period is considered sufficient in terms of forming a general opinion.

The study first conducts a literature review and then uses the document analysis method, a qualitative research design, due to the nature of the problem. The decisions the Press Council made between 2016-2020 with respect to self-checks and then published as reports were collected as documents. These obtained documents are subjected to descriptive and content analyses and then converted into findings. The decisions the Press Council made on self-checks have been numbered according to type by means of descriptive analysis in accordance with the aim of the study; content analysis techniques are used to interpret the resulting data.

Discussion and Conclusion

Having gained the power to greater influence society by means of the new media order, mass media has committed to obeying these rules by establishing professional ethical codes in order to avoid strict legal regulations as well as to create prestige for the profession of journalism. Self-check mechanisms have been established in order to monitor whether these rules are being abided by. Self-check systems have developed under different names since the early periods of journalism in many countries of the world and continue to function today. The most effective self-regulatory mechanisms seen in the field of journalism appear as press councils.

In Turkey, actions have been taken to run a self-check system since the early days of the press; however, these attempts were generally unsuccessful. The longest-standing initiative in this field is the Press Council, which was established in 1988. The Pro-

Professional Principles of the Press adopted by the Press Council through the Press Council Contract lays out the general framework of ethical principles that media organs and journalists in Turkey can follow while performing their duties. The Press Council examines complaints regarding publications in the media and decides whether an ethical violation has occurred within the framework of the Professional Principles of the Press. When the Press Council decides that the Professional Principles of Press have been violated, it decides on sanctions either as a “warning” or a “reprimand” against the violating media organ(s) or media employee(s) and shares its decision with the public.

According to the findings obtained through this study, 64% of the complaints the Press Council examined within the scope of its self-check function between 2016 and 2020 were found to be justified and sanctioned. In regard to decisions on sanctions, it penalized with more reprimands than with warnings. When examining the applications made from the first days of the Press Council to the present, the number of applications was determined to have decreased. Despite the diversification in the world of media and the increase in the number of broadcasting organizations and publications, the decrease in the number of applications made to the Council is thought-provoking. This situation points to both a decrease in the effectiveness of the Press Council and a weakening of the only civilian self-check mechanism in Turkey.

When examining the complaints made to the Press Council, most applications were found to be involved with printed media outlets. The media outlets that violate the Professional Principles of the Press the most are national newspapers. An increase in the violations caused by websites and social media accounts has been recently observed. No application has been made to the Press Council regarding the national and local radio organizations with respect to alleged violations during the 5-year period.

The article subject to the most ethical violations in Turkish media is Article 4 of the Professional Principles of the Press, followed directly by Article 6. The third most violated article is Article 10. According to these data, ethical violations in the media in Turkey are mostly gathered around the issues of attacking personal rights, publishing inaccurate news, and attributing legally criminal acts to others. The Press Council has made no ethical violation decision regarding Articles 8, 11, 14, or 15 of the Professional Principles of the Press.

Various problems have been observed to exist regarding the functioning of the self-check mechanism in the field of journalism in Turkey. On this point, the study may suggest having the Press Council possess a more encompassing and active structure as a solution.

Kaynakça | References

- Almagor, R. C. (2002). *İfade, medya ve etik*. (S. N. Şat. Çev.). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Alemdar, K. (1999). *Medya ve etik. Medya gücü ve demokratik kurumlar içinde*. İstanbul: Afa Yayıncılık ve TÜSS Vakfı.
- Alemdar, Z. (1990). *Oyunun kuralı "basında özdenetim"*. Ankara: Kasım, Bilgi Yayınevi
- Avşar Z., Demir, V. (2005). *Düzenleme ve uygulamalarla medyada denetim*. Ankara: Piramit Yayınları.
- Basın Konseyi Sözleşmesi. (2020). 10.10.2020, <https://www.basinkonseyi.org.tr/basin-konseyi-sozlesmesi-2/>.
- Basın Meslek İlkeleri. 7.11.2020, <https://www.basinkonseyi.org.tr/basin-meslek-ilkeleleri/>,
- Basın Konseyi Basın Özgürlüğü Raporları. (2009-2020). İstanbul: Basın Konseyi yayınları.
- Belsey A., ve R. Chadwick (1998). *Medya ve gazetecilikte etik sorunlar*. (N. Türkoğlu, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Evers, H. (2010). *Televizyon haberciliğinde etik*. B. Çaplı ve H. Tuncel, (Ed.). Ankara: Fersa Matbaacılık.
- Girgin, A. (2008). *Gazeteciliğin temel ilkeleri*. İstanbul: Der Yayınları, İstanbul.
- İrvan, S. (2005). *Medya ve etik*. S. Alankuş, (Der). *Medya, etik ve hukuk içinde*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- İşık, M. (2002). *Dünya ve Türkiye bağlamında kitle iletişim sistemleri*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Kösedağ, M. S. (2018). Yazılı basında öz denetim sorunu ve Basın İlan Kurumunun denetim işlevinin basın özgürlüğü açısından değerlendirilmesi. *Turkish Studies Social Sciences*, 13 (10) 497-513, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13509>.
- Özgen, M. (1998). *Gazetecinin etik kimliği*. İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Önok, M. (2019). *Medyada öz denetimin önemi ve dijital çağda öz denetim. Proceedings of the international conference held on 7 March 2019 içinde*. İstanbul: Basın Konseyi Yayınları.
- Taş, O. (2010). *Medya etiğinin tarihsel temelleri ve gelişimi*. B. Çaplı, H. Tuncel, (Ed.). *Televizyon haberciliğinde etik içinde*. Ankara: Fersa Matbaacılık.
- Temel, M. ve Koçak, Ö. F. (2015). Kitle iletişim araçları ile düşüncüyü açıklama ve yayma hürriyetinin kapsam ve sınırları üzerine bir değerlendirme. *E-journal of Intermedia*, Fall –December 2 (2), 440-459.
- Tokgöz, O. (1994). *Temel gazetecilik* (3. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.